

FOLKLOR. ƏDƏBİYYAT. MƏDƏNİYYƏT

İSLAM SADIQ

GÖY VƏ TANRI, GÖYTÜRK VƏ GÖY TANRI
TERMİNLƏRİ HAQQINDA

(şumer və türk epik mətnləri əsasında)

X ü l a s ə. Türk dillərində *Göy* və *tanrı* sözləri sinonimdir, yəni epik mətnlərdə bir yerdə *Göy* əvəzinə *tanrı*, əksinə, başqa yerdə *tanrı* əvəzinə *Göy* sözü işlədilir. Şumer dilində *An* ‘tanrı’ və *an* ‘göy’ sözləri omonimdir. Bu sözlərdə və anlayışlarda *Göy tanrı* və *göytürk* terminlərinin etimologiyasını açmaq üçün açar verilmişdir. Bu terminlərin semantik açımı üçün şumer və türk epik mətnlərində zəngin material mövcuddur.

Bu məqalədə həmin material əsasında *Göy tanrı* və *göytürk* terminləri araşdırılmış, sübut edilmişdir ki, hər iki söz birləşməsindəki *göy* epiteti ‘göy’ (‘səma’) mənası bildirir, onda rəng anlamı görmək olmaz. Bu epitet göylə əlaqəni, Göy, səma mənşəliliyi simvollaşdırır, həmin terminlərin rus dilinə *mavi tanrı* ‘голубой бог’ və *mavi türk* ‘голубые турки’ kimi tərcüməsi tamamilə yanlışdır.

Açar sözlər: *Göy tanrı, göytürk, şumer, epik mətn, səma (göy)*

Şumerlər tanrıya *dingir* deyirdilər. *Dingir* / *tingir* / *tenqri* / *tanrı* eyni sözdür. Bunu inkar etmək mümkün deyil. C. Heyət *tanrı* sözünün ən azı 2500 il yaşı olduğunu və başqırd ləhcəsindən başqa bütün türk dillərində işləndiyini yazır [1. S. 58]. Lakin şumer dilindəki *dingir* sözü bu tarixin ən azı 5000 il olduğunu təsdiqləyir. Şumerlər Göyü bütövlükdə tanrı kimi təsəvvür edirdilər. Tanrı *Anın* adının ‘göy’, ‘səma’ mənası da [2. S. 77; 3. S. 437] bu fikri təsdiqləyir. Adın işarəsi olan → ideogramı da həm *An*, həm *göy*, *səma*, həm də ulduz kimi oxunur. Şumerəqədərki panteonda da belə olmuşdur. Tanrı *Abın* adı ‘göy’, ‘səma’ mənası bildirmişdir ki, bu söz hazırda türk dilində abı rəng çaları kimi yaşamaqdadır.

Türklər də Göyü bütövlükdə tanrı kimi təsəvvür edirdilər [4. S. 61]. M. Kaşğari islamı qəbul etməyən türkləri *Göyə tanrı* dediklərinə görə hətta 'yerə batası kafirlər' deyərək lənətləmişdir [5. III. S. 361]. «Türklər Göyə də tanrı deyirdilər, Göyü yaradan uca bir gücə də» [6. S. 11]. Qədim türk dünyagörüşünə görə, dünyanı əvvəlcə Göy idarə etmişdir. Bu düşüncə türklərdən digər xalqlara keçmişdir [7. S. 65]. Buradakı Göy məhz tanrı deməkdir. Bütün türklər Göyə tanrı kimi baxır və ona sitayiş edirdilər. Biz bunu xəzərlərin dini inamlarında da görürük [8. S. 287]. Bu inam xəzərlərin ərəblərə qarşı mübarizəsindən bəhs edən qumuq folklor örnəklərində indi də yaşamaqdadır [9. S. 102]. Orxon-Yenisey yazılarında bu fikrə çox tez-tez rast gəlinir. Kültiğin abidəsində türklər arasında geniş yayılmış Humay tanrı kimi Göylə eyniləşdirilmişdir. Kültiğin abidəsinin mətnində belə bir cümlə diqqəti çəkir: «Göy və insan həmahəng olduqlarından, bütün kainat böyük bir küll halındadır» [10. S. 88]. Yenə həmin mətndən başqa bir cümləyə baxaq: «Tanrı tək göylərdə doğulmuş türk müdrik xaqanı bu vaxt (taxta) oturdum» [11. S. 15, 22]. Birinci misalda (Kültiğin abidəsinin bir üzü çin dilində yazılmışdır. Bu cümlə həmin mətndəndir) *tanrı* əvəzinə *Göy*, ikinci misalda isə *Göy* əvəzinə *tanrı* sözü işlədilmişdir ki, bu da türklərin tanrını Göy, Göyü tanrı kimi təsəvvür etdiklərinə yaxşı bir nümunədir. B. Çobanzadə də Orxon kitabələrindəki *Göy* sözünün əsl mənalarının göy 'səma' və tanrı 'allah' olduğunu ayrıca vurğulamışdır [12. S. 109]. Qədim türk dilində *tanrı* və *Göy* sözləri sinonim olmuşdur [13. S. 154]. V. V. Bartold yazırdı ki, Orxon yazılarında *tanrı* sözü maddi anlamda 'Göy', *Göy* isə 'tanrı' deməkdir [14. S. 26]. Tunqus-mancur dillərində indi də dünyanı və bütün varlığı idarə və himayə edən güc anlamındakı *Abka* sözü lüğətlərdə 'Göy' və 'tanrı' kimi tərcümə olunur [15. S. 8]. *Abka* sözünün kökündə şumerəqədərki panteonda Göyün baş tanrısı olmuş Abın adı olduğu kimi saxlanmışdır. Bundan başqa, mancur dilindəki *tenger*, buryat dilindəki *tengeri*, monqol dilindəki *tenqri* sözləri eyni zamanda 'göy', 'səma' deməkdir [16. S. 37]. Rus alimlərinin əsərlərində qədim türklərin *göy* deyəndə *tanrı*, *tanrı* deyəndə *Göyü* başa düşdükleri dönə-dönə vurğulanmışdır [17. S. 126; 18. S. 213; 19. S. 211; 20. S. 37]. Terxin yazılarında da *Göy* sözü *tanrı* sözü ilə ifadə edilmişdir. Həmin yazıda Bilgə Kağan da, onun anası Elbilgə xatun da *Göydə doğulmuş* epiteti ilə təqdim edilirlər: «Tenqridə bolmuş el etmiş bilgə kağan el bilgə xatun» [21. S.90]. Bir çox türklər Göyə qurban vermişlər ki, bu da tanrıya qurban kimi başa düşülməlidir [22]. L.P.По-тапов beltir və kaçın türklərindən Göyə edilən dualar yazıya almışdır [23. S.266]. Belə

dualar digər türklər, o cümlədən azərbaycanlılar arasında da çoxdur. *Göyə üz çevirmək* [Göyə üz tutmaq] deyimini S. Altaylı doğru olaraq 'tanrıya yalvarmaq' kimi mənalandırmışdır [24. S. 25].

Türklərin düşüncəsində Göy – tanrı, tanrı – Göy anlayışlarının semantik eyniliyi bu iki sözün sinonimləşməsinə səbəb olmuşdur. Bu məsələlərin təsvirində monqol mifologiyası da türk mifologiyasından heç nə ilə fərqlənmir [25. S. 47].

«Dədə Qorqud» eposunda da *tanrı* sözünün əvəzinə *Yer* və *Göy* sözlərinin işləndiyinə dair gözəl bir nümunə var. «Dəli Domrul» boyunda Dəli Domrulun arvadı ərinə deyir:

Ərş tanıq olsun, *kürş* tanıq olsun!
Yer tanıq olsun, *göy* tanıq olsun!
 Qadir *tanrı* tanıq olsun! [26. S. 93]

Bu şeirdə *Ərş*, *Kürş*, *Yer* və *Göy* sözlərinin dördü də *tanrı* sözünün sinonimi yerində işlənmişdir. Bunu üçüncü misrada *tanrı* sözünün işlənməsi də aydın göstərir. Türk düşüncəsində cansız varlıqlar *tanıq* 'şahid' tutula bilməz.

Biz *Göy* və *tanrı*, *Yer* və *tanrı* eyniliyini şumer mətnlərində də görürük. Həmin mətnlərdə çox zaman *tanrı* əvəzinə *Göy*, *Göy* əvəzinə *tanrı* sözü işlədilir. Əslində yuxarıda deyildiyi kimi, onların ikisi də eyni söz olub, eyni ideogramla da işarə olunur. Deməli, *tanrı* və *Göy* sözləri şumer dilində omonim olmuşdur – *An*. Bir şumer şeirindən götürülmüş aşağıdakı parçada *tanrı* əvəzinə *Göy* və *Yer* sözləri işlənmişdir:

Göy əmr verdi, *yer* doğdu,
 Numun bitkisini doğdu.
Yer doğdu, *göy* əmr verdi,
 Numun bitkisini doğdu [27. S. 65; 28. S. 56].

Məzmunundan aydın görünür ki, əmr edən də (*Göy*), doğan da (*Yer*) tanrıdır.

Bir mətndə bacısı İnanna Günəş tanrısı Utuya deyir:

Kutsal ləyən içində yaxalandım,
 Arı kap içində sabunlandım.
Göyün şahlıq paltarını geyindim,
 Gözlərimi kömürlə boyadım [29. S. 185–186].

Bu mətndəki *Göy* sözünün də *tanrı* yerində işləndiyinə heç bir şübhə yoxdur. *Göyün şahlıq paltarı* ifadəsi 'tanrının şahlıq paltarı' kimi başa düşülməlidir. Ümumiyyətlə, şumer və türk dillərində *Göyün buğası* 'anın

buğası', *Göyün qapısı* 'tanrının qapısı', *Göy üzü mübarəkdir* 'tanrı üzü mübarəkdir', *Göyün verdiyi pay* 'tanrının verdiyi pay', *Göydən gələn səda* 'tanrıdan gələn səda', *Göydən gələn qada-bala* 'tanrıdan gələn qada-bala' kimi paralel işlənən onlarla ifadələr var ki, bunlar da hər iki xalqın tanrı və Göy haqqında düşüncələrinin eyni olduğunu göstərir.

N. Y. Biçurin və L. Qumilyov çin qaynaqlarına söykənərək yazırdılar ki, V yüzilliyin sonunda İrtiş çevrəsində yaşayan teleslərin ağsaqqalı Afuçjilo 'Göyün böyük oğlu' titulu ilə şərəfləndirilmişdir [30. S. 195; 31. S. 24]. Buradakı *Göy* sözünü *tanrının* sinonimi kimi başa düşmək lazımdır.

Bu araşdırmaların işığında indiyə qədər türk tarixində və folklor-şünaslığında qaranlıq qalmış Göy tanrı və göytürk adlarının açılması xeyli asanlaşmışdır. *Göy tanrının* 'qoluboy boq', *göytürkün* 'qoluboy türk' kimi tərcüməsi ilk gündən elmdə elə bir dolaşlıq yaratmışdır ki, onu hələ də açmaq mümkün olmur. Bu yanlış tərcümə isə rus alimlərinə məxsusdur. Rus alimlərinin böyük əksəriyyəti bu adları rus dilində 'qoluboye nebo / qoluboy boq' və 'qoluboye turki' [32. S. 289] kimi verirlər ki, bunlar heç bir məna kəsb etmir. M. P. Melioranski və A. Bernştam həmin sözün mavi mənasıyla yanaşı, səma mənasını da göstərmişlər [33. S. 84].

Göy tanrı və göytürk adlarının 'qoluboy boq' və 'qoluboye turki' kimi kobud və yanlış tərcüməsi, təəssüflər olsun ki, elmdə etiraz doğurmamışdır. Ən acınacaqlısı odur ki, bu adların mənşəyini, etimologiyasını daha düzgün bilməli və açmalı olan Azərbaycan alimləri rus həmkarlarının tərcümələrilə dinməz-söyləməz razılaşıbılar. Hətta bəzən onların əsərlərində də həmin adların 'qoluboy boq / qoluboye nebo' və 'qoluboye turki' kimi tərcümə edildiyini görürük. Türk alimi Ə. B. Ərcilasun isə göytürk Bəngü daşlarından danışarkən doğru olaraq *göy* sözünün 'səmavi' anlamda başa düşüldüyünü yazmışdır [34. S. 40]. İ. Abbaslı F. Ünlü Hizarçıya istinad edərək yazır: «“Göytürk” anlamındaki “göy” mavi mənasını daşıyır. Bütövlükdə “göytürk” etnonimi “ilahi türk”, “səmavi türk” çalarlarını ifadə edir» [35. S. 36]. F. Bayat da doğru olaraq yazır ki, «etnik-mədəni sistemdə göytürk, göy börtü, göy keçİ əslində bu varlıqların ilahi mənşəyini bildirir» [36. S. 70]. Sözsüz ki, onların ilahi mənşəyini bildiren həmin adlara qoşulmuş göy epitetidir. Öncə dediyimiz kimi, şumerəqədərkİ panteonda böyük tanrının adı Ab, Şumerdə An olmuşdur. *Ab* və *An* sözlərinin hər ikisinin mənası şumer və türk dillərində 'göy', 'səma' deməkdir. Növbəti mərhələdə *Ab* və *An* tanrı adlarını yenə onlarla eyni mənalı *Göy* sözü əvəz etmişdir. *Göy tanrı* deyimində *Göy* xüsusi isim olub tanrının adıdır. *Göy tanrı* və *göytürk* adlarındakı *Göy* sözü qətiyyən rəng bildirmir və onu rəng anlamında başa düşmək yanlışdır. Elə buradan çıxış edərək deyə bilərik ki, ilk din də Göy tanrıçılıq

olmuşdur. Bu din Ağçağan adı ilə hazırda xakaslar arasında yaşamaqdadır. Xakas dilində Ağ sözü məhz ‘Göy’ deməkdir. Onlar *Göybörüyə Ağbörü* deyirlər. Ona görə də bilmək lazımdır ki, Ağçağan dini məhz Göy tanrılığın eynidir [37. S. 42–43].

Göytürk etnonimidir. Rus alimi Y. V. Çesnov xalq adlarının necə yaranmasından danışarkən rusların soroçinlər adlandırdıqları tayfanın qıpçaq türkləri olduğunu və onun adındakı *sarı* sözünün rəng bildirmədiyini yazmışdır. Onun yazdığına görə, soroçinlər etnonimindəki *sarı* köçərilər arasında dünyanın bir hissəsini – cəhəti bildirmişdir [38. S. 135]. *Göytürk* etnonimi də məhz birbaşa onların göylə, səma ilə bağlı olduqlarını bildirir. Yuxarıda deyilənlərin hamısı bu fikri söyləməyə tam əsas verir. Yazılı və şifahi mətnlərdən aydın görünür ki, türklər özlərini tanrının övladı hesab edirdilər, onlar əcdadlarının göydən gəldiklərinə inanırdılar. Onlar öz xaqanlarının tanrı övladı olduqlarına şübhə etmir, bunu ‘tanrıdan doğulmuş’ yaxud ‘tanrının doğduğu’ şəkillərində ifadə edirdilər. Hunlar belə hesab edirdilər ki, onların ulu əcdadı Metenin oğlu tanrının oğludur [39. S. 168]. Bu isə birbaşa Metenin özünün tanrı olduğuna işarədir. Mətnlərdə türklərin Humayı özlərinə ana saydıqlarını aydın görürük [11. S. 81]. Bilgə xaqanın tanrıdan doğulduğu bir neçə mətdə öz əksini tapmışdır [11. S. 92, 134, 145; 10. S. 72, 77]. Ə. Rəcəbov və Y. Məmmədov «qədim türk qəbilələrinin hamısında xaqanın bu təyinlə müşayiət olunduğunu» göstərilər [11. S. 134]. Göytürklər xaqanlarının tanrıdan doğulduqlarını söylədikləri kimi, xaqanlarını da özlərinin əcdadları sayırdılar: «Əcdadımız Bumın [mətdə Yamı] xaqan dörd tərəfi sıxışdırmış...» [11. S. 54]. «İnsan oğulları üstünə atalarım Bumın Kağan, İstəmi Kağan hökmdar olmuş» [40. S. 42]. Tanrı → xaqan → → insan formulundan aydın görünür ki, göytürklər tanrının törəmələri olmuşlar. S. Q. Klyastornı qədim türk abidələrindəki mifoloji süjetlərdən danışarkən onları üç bölmə üzrə altı qrupda cəmləşdirmiş, onlardan birini «dövlətin tanrı tərəfindən yaradılması və xaqanın tanrı mənşəliliyi haqqında miflər» adlandırmışdır. Onun seçdiyi mətnlərə görə, göytürk dövlətini tanrı yaratmış, özü xaqan qoymuş, xaqanlar da mənşəcə tanrıya bağlı olmuşlar. Hətta xaqanlar tanrıya, onların arvadları isə Humaya oxşadılır [41. S. 131–133]. Türklər tanrını Göy, Göyü tanı bilirdilər. Türk düşüncəsində tanı və Göy sözləri sinonimdir.

«Ağoğlan» adlı Azərbaycan nağlında öldürülüb basdırılmış qız dirilir və adını dəyişib Ağoğlan qoyur [42. S. 381]. Çünki qızın dirilməsi birbaşa tanrıya – Göylə bağlıdır. Ona görə, Ağoğlan adını tanı oğlu – Göy oğlu kimi başa düşmək lazımdır. «Ağ atlı oğlan» nağlında da ağ rəng Göyün rəmzidir. *Ağ at* da, *Ağ qış* da, *Ağ paltar* da göy, səma mənşəlidir [43. S. 125]. Qədim türk dilində Ağ sözü ‘uca’, ‘yüksək’

anlamalarında işlənmişdir. «Koroğlu» eposundakı *Ağ qaya* da uca, yüksək, başı buludlara dəyən qayadır. Nərbalanın *Ağ atı* da Göydən gəlmişdir. Onun *Ağ qısu* və *aslanı* isə elə Qazan xanın *Ağ sazın aslanı* və *Ağ sunqur quşudur*. Nağılın məzmununu da bunları deməyə imkan verir.

İnanna sevgi-məhəbbət və uşaq doğumu tanrısıdır. Həm də əcdaddır. Onun türk miflərindəki adı Humaydır. Hər ikisinin funksiyası eynidir. A. M. Saqalayev və E. M. Kryukov yazırdılar ki, Humay ildırımsaçan Göy tanrısıdır, uşaqları himayə edir, insanlar onu əcdad sayırlar. İnsanlara bilikləri, incəsənəti və dini o öyrətmişdir [44. S. 117]. Şumer miflərində isə bütün bilikləri və incəsənəti insanlara Enkinin öyrətdiyi deyilir.

Şumer və türk teoqonik düşüncəsində tanrı və Göyün eyniləşdirildiyini bilirik. Göyün ucalıq rəmzi olduğu da bəllidir. Ucalıq isə tanrıya xasdır. Başqa sözlə desək, *ucalıq* deyəndə Göy, Göy deyəndə tanrı yada düşür.

Məqalənin elmi yeniliyi və tətbiqi əhəmiyyəti. *Göy tanrı* və *göytürk* terminləri indiyə qədər yanlış olaraq ‘mavi tanrı’ və ‘mavi türk’ kimi izah edilmişdir. Məqələdə ilk dəfə olaraq çoxsaylı qaynaqlar əsasında *Göy tanrı* və *göytürk* terminlərindəki *Göy* epitetinin qətiyyəən rəng bildirmədiyini, ‘səma, göy’ mənasında işləndiyi sübut edilmişdir. Hər iki termində *Göy* epiteti səma ilə, göylə bağlılığı, tanrının və türkün səma mənşəli olduğunu ifadə edir. Bununla da elmdə dərin kök salmış çox ciddi bir yanlışlığa son qoyulmuşdur. Bu məqalənin təkcə Göy tanrı və göytürkün deyil, bütövlükdə tanrıçılığın və türkün tarixinin, mifologiyasının, etnoqrafiyasının, mənşəyinin öyrənilməsində böyük elmi əhəmiyyəti var. Bu məsələlərlə bağlı tədqiqatlarda məqalədən istifadə oluna bilər.

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. *Heyət Cavad*. Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış. Bakı, 1993.
2. *Баландин Р. К.* 100 великих богов. М., 2003.
3. *Ладынин И. А., Немировский А. А.* Божества ведущих цивилизаций Древнего Ближнего Востока, Праи и Нидии // *Ист. Древ. Востока*. М., 2003.
4. *Короглы Х.* Стилистические особенности «Книги моего деда Коркута» // *Сов. тууркология*. 1975. № 2.
5. *Kaşğari Mahmud*. *Divanü lüğat-it-türk / Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan Ramiz Əskər*. Bakı: Ozan, 2006. С. 1–4.
6. *Ögel Bahaeddin*. *Türk Mitolojisi*. İstanbul, 2001. С. 2.
7. *Непомнящий Н. И.* *Страшики Вселенной*. М., 2000.

8. *Готье Й. В.* Хазарская культура // Народы Востока. 1925. № 8–9.
9. *Аджиев А. М.* Тюрко-моңголская общность в кумыкском фольклоре и некоторые закономерности ее проявления // Сов. тюркология. 1987. № 3.
10. *Rəcəbov Ə, Məmmədov Y* Orxon-Yenisey abidələri. Bakı, 1993.
11. *Əski türk yazılı abidələrinin müntəxəbatı.* Bakı, 1992.
12. *Çobanzadə Bəkir, d-r.* Türk-tatar lisanıyyatına mədxəl. Bakı, 2006.
13. *Абрамзон С М.* Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи. Фрунзе, 1990.
14. *Бартольд В. В.* Сочинения. М.: Наука, 1968. Т. 5.
15. *Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков.* Л., 1975. Т. 1.
16. *Топитсиус В. И.* К этимологии алтайских терминов родства // Очерки сравнительной лексикологии алтайских языков. Л.: Наука. Ленингр. отделение, 1972.
17. *Шербак А. М.* Йенейские рунические надписи: К истории открытий и изучения // Тюркол. сб. 1970. М.: Наука, 1971.
18. *Стеблева И. В.* К реконструкции древнетюркской религиозно-мифологической системы // Тюркол. сб. 1972. М.: Наука, 1973.
19. *Хомонов М. П.* Примечания // Абай Гесер-Хубун. Улан-Уде, 1961.
20. *Малов С. Е.* Памятники древнетюркской письменности: Тексты и исследования. М.; Л., 1951.
21. *Климентов С Г.* Терханская надпись // Сов. тюркология. 1980. № 3.
22. *Майногашиев С. Д.* Жертвоприношение Небу у балтиров // Музей антропол. и этногр. АН СССР. Пз., 1916 Т. 3.
23. *Потанов Л. П.* Умай – божество древних тюрков в свете этнографических данных // Тюркол. сб. 1972. М.: Наука, 1973.
24. *Azərbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüyü / Hazırlayan S. Altaylı.* Ankara, 2005.
25. *Кудийаров А. В.* Стиль «тайной истории»: имплицитность, вариативность, репрезентативность, подтекст // Mongolia. М.: Наука, 1986.
26. *Kitabi-Dədə Qorqud / Tərtib edəni H. Araslı.* Bakı, 1977.
27. *Muazzez İlmiye Çığ.* Sumerlilerde Tufan. Tufanda Türkler. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.
28. *Yene onun.* Uyğarlığın Kökeni. Sumerliler–1. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.
29. *Yene onun.* Ortadoğu Uyğarlık Mirası-2. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.
30. *Бичурин Н. Й.* Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. М.; Л., 1950. Т. 1.

31. *Qumilyov Lev. Qədim türklər. Bakı: Gənclik, 1993.*
32. *Гумилёв Л. Н. Тысячелетие вокруг Каспия. Баку, 1991.*
33. *Бернштам А. Н. Социально-экономический строй орхонско-йенисейских тюрков VI–VIII веков. М.; Л., 1946.*
34. *Ercilasun A. Bican. Türk Edebiyatının Ortaq Devri // Türkiye Dışındaki Türk Edebiyat Antolojisi. Ankara, 1993. С. 1.*
35. *Abbaslı İsrəfil. Folklorşünaslıq axtarışları. Bakı, 2009. С. 1.*
36. *Bayat Füzuli. Türk dini-mifoloji sistemində tanrı // Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. Bakı: Səda, 2005. Kitab 17.*
37. *Deliomeroğlu Yakup. Hakasların Geleneksel Kültürlerine Dair Bir İnceleme // Milli Folklor. Ankara, 1997. Sayı: 33.*
38. *Чеснов Й. В. Название народа. Откуда оно? // Сов. этногр. 1973. № 6.*
39. *Seyidov M. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünürkən. Bakı, 1989.*
40. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Azerbaycan Türk Edebiyatı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993. С. 1.*
41. *Климентовский С. Г. Мифологические сюжеты в древнетюркских памятниках // Тюркол. сб. 1977 М.: Наука, 1981.*
42. *Ağoğlu // Azərbaycan folkloru külliyyatı. Bakı: Səda, 2006. С. 2.*
43. *Ağ atlı oğlu // Azərbaycan folkloru külliyyatı. Bakı: Səda, 2006. С. 1.*
44. *Сагалаев А. М., Кривоков Е. М., Потанин Г. Н. Опыт осмысления личности. Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1991.*

ИСЛАМ САДЫГ.

О ТЕРМИНАХ *GÖY* И *TANRI*, *GÖYTÜRK* И *GÖY TANRI*

Р е з ю м е

В тюркских языках слова *Göy* ‘небо’ и *tanrı* ‘бог’ являются синонимами. В эпических текстах в одном месте слово *Göy* используется вместо *tanrı*, а в другом *tanrı* заменяет слово *Göy*. В шумерском языке *An* ‘небо’ и *an* ‘бог’ – омоимы. Эти слова содержат разгадку происхождения терминов *Göy tanrı* ‘небесный бог’ и *göytürk* ‘небесный тюрк’. Богатый матерпал шумерских и тюркских эпических текстов позволяет раскрыть их значение.

В данной статье на основе упомянутых источников доказано, что эпитет *göy* в обоих словосочетаниях обозначает само небо, а

не его цвет. Перевод терминов *Göy tanrı* и *göytürk* на русский язык как ‘голубой бог’ и ‘голубые турки’ мы считаем неверным.

Ключевые слова: *небесный бог, небесный турк, шумер, эпический текст, небо*

ISLAM SADIQ

**ABOUT THE TERMS *GOY* AND *TANRI*,
GOY TURK AND *GOY TANRI***

S u m m a r y

The words *Goy* ‘Sky’ and *Tanry* ‘God’ are synonyms in Turkic languages, that is in some places instead of *Goy* ‘Sky’ is used *Tanry* ‘God’, but in other places instead of *Tanry* ‘God’ is used *Goy* ‘Sky’ in epic texts. In Sumerian language the words *An* ‘God’ and *An* ‘Sky’ are omonyms. In these words and expressions in order to find out etymology of words *Goy Tanry* ‘Heaven Sky’ and *Goy Turk* ‘Heaven Turk’ were given keys. There are a lot of rich materials in Sumerian and Turkic epic texts to open semantic meaning of these terms.

In this article on the basis of this material terms *Goy Tanry* ‘Heaven Sky’ and *Goy Turk* ‘Heaven Turk’ were studied and proved that epithet *Goy* means *Goy* ‘Sky’ in both word combinations, there we must not see colour meaning.

The epithet *Goy* ‘Sky’ is symbolizing connection with Sky, Heaven, sky originality, translation of these terms as *Mavy Tanry* ‘Blue God’ and *Mavy Turk* ‘Blue Turk’ into Russian language is completely wrong.

Key words: *Heaven God, Heaven Turk, shumer, epic text, sky*

Ünvan: Az-1001. Bakı-1, Kiçik Qala küç., 31.

AMEA Folklor İnstitutu – aparıcı elmi işçi,
fil. ü. f. d.

e-mail: islam-sadiqli@rambler.ru

Çapa təqdim edən

Tofiq Hacıyev –
«Türkologiya» jurnalı
redaksiya heyətinin üzvü

Çapa tövsiyə edən

AMEA Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutunun elmi şurası
(10.VII.2013, protokol № 11)

*Məqalənin redaksiyaya
daxil olma tarixi*

21.IX.2012

*Təkrar işlənməyə
göndərilmə tarixi*

19.XII.2012

Çapa göndərilmə tarixi

26.VII.2013
